

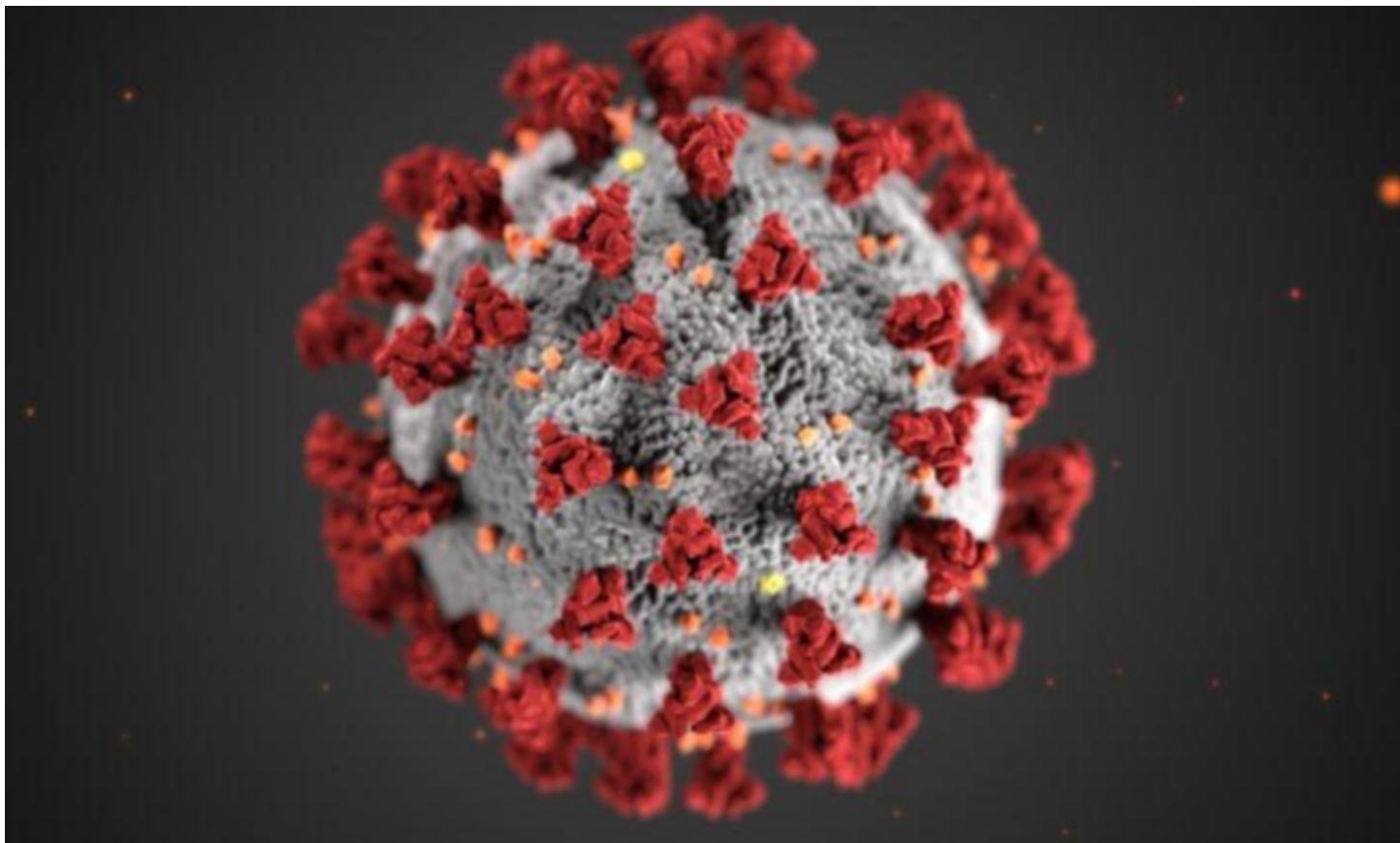

Smithsonian

SCIENCE
for Global Goals

COVID-19!

Kijan mwen ka pwoteje tet mwen ak lot
moun?

SUSTAINABLE
DEVELOPMENT GOALS

devlope pa

an kolaborasyon avek

Smithsonian
Science Education Center

iap SCIENCE
HEALTH
POLICY
the interacademy partnership

Copyright Notice
 © 2020 Smithsonian Institution
 All rights reserved. First Edition 2020.

Copyright Notice
 No part of this module, or derivative works of this module, may be used or reproduced for any purpose except fair use without permission in writing from the Smithsonian Science Education Center.

Smithsonian Science Education Center greatly appreciates the efforts of all the individuals listed below and in the acknowledgments section in the development of *COVID-19! How Can I Protect Myself and Others?* Each contributed his or her expertise to ensure that this project is of the highest quality.

Smithsonian Science Education Center Module Development Staff	
Executive Director - Dr. Carol O'Donnell	
Division Director of Curriculum and Communications - Dr. Brian Mandell	Division Director of Professional Services - Dr. Amy D'Amico
Manager of Digital Media - Ashley Deese	Program Manager for Leadership Development and International Programs - Katherine Blanchard
Managing Editor - Patti Marohn	Science Curriculum Developer - Andre Radloff
Program Assistant - Alexa Mogck	Science Curriculum Developer - Logan Schmidt
Curriculum Product Specialist - Hannah Osborn	Digital Producer - Ryan Seymour
Senior Project Advisors	
Dr. Marc Sprenger	Lisa A. Cooper, MD, MPH
Anne McDonough, MD	Cassie Morgan, MPH
Shweta Bansal, PhD	Dr. Maryam Bigdeli

The contributions of the Smithsonian Science Education Center: Module Support Staff, Technical Reviewers, and Translation Proofreaders are found in the acknowledgments section.

Cover design by Ashley Deese, SSEC; Layout design by Ryan Seymour, SSEC and Ashley Deese, SSEC

Image Credits

Cover - CDC/Alissa Eckert, MS; Dan Higgins, MAMS
 Figure 1.1- Katherine Blanchard, SSEC
 Figure 1.2- Katherine Blanchard, SSEC

Figure 4.1- Logan Schmidt, SSEC
 Figure 5.1- Katherine Blanchard, SSEC
 Figure 7.1- Erin Lisette

Dear Parents, Caregivers, and Educators,

As we face COVID-19 as a global community, it can be difficult to put into words what we as adults are feeling and even more challenging to discuss these feelings with young people. As the young people in your care move through this guide with you, some difficult questions may come up. What is COVID-19? What is happening in the world and how are people feeling about it? How can keeping our distance, washing our hands, and covering our nose and mouth help protect us? How is COVID-19 impacting families and communities? How can staying informed about COVID-19 make a difference? What actions can I take right now to protect myself and others? You do not have to have the “answers” to any of these questions. The most important thing that you can offer to young people is honesty and security.

The foundation of this material is in science. One of the best ways to become comfortable with the changing state of the world is by arming yourself with knowledge and then using that knowledge to make a difference in the world. This is true for young people as well. As youth around the globe engage with the activities in this guide, they will gain an understanding of the science that underlies COVID-19. They will be able to share their knowledge with their community, create tangible ways to take action in this challenging time, and understand the best places to find additional information on the topic.

But this new knowledge may also be scary and overwhelming for people who are young. They may require support and guidance from you to put their new knowledge into context. Ask the young people around you how they are feeling and what they are thinking about what they have learned. Validate the questions they ask you, even if they ask them over and over again.

These tasks are designed to be completed in collaboration with the young person in your care. Each task is driven by a question that young people may ask you about COVID-19. Each task is structured in a way to help young people (and you) to: (1) **Discover** the answers to the question in your own environment; (2) **Understand** the science that underlies the question; and then (3) provide guidance to help you and the young people you care for **Act** on your new scientific knowledge.

What can young people do to use their new knowledge to protect themselves and others? Task 1 should help you and each young person you care for understand who they are so that they are better prepared to understand others. This is important because as you complete Tasks 2–4, you will interact with people with whom you are isolating or with your friends or families virtually. These interactions will help provide the foundational understanding for Tasks 5–7 on how to protect yourself and others from COVID-19.

As a parent, caregiver, or educator, you may decide to skip certain questions, activities, or an entire task because doing so may go against local guidelines or may be of concern to you. This is okay! Please personalize the interactions so that your health and safety and the health and safety of the young people in your care are of utmost concern.

At the Smithsonian Institution, we are not first responders, but we are experts in helping young people to understand science and how it impacts the world around them. We also deeply believe in the importance of using the United Nations Sustainable Development Goals (SDGs) as a framework to focus on sustainable actions that are defined and implemented by youth. As part of the Smithsonian Science for Global Goals

project, *COVID-19! How Can I Protect Myself and Others?* addresses SDG Goal 3 (Good Health and Well-Being), Goal 4 (Quality Education), Goal 6 (Clean Water and Sanitation), and Goal 11 (Sustainable Cities). We also recognize the incredible power of collaboration and working together closely with others, even at a distance. We are immensely grateful to the World Health Organization (WHO), the InterAcademy Partnership (IAP), Johns Hopkins University, and our colleagues at the Smithsonian for their perspectives and for their technical support in ensuring the science is accurate. We are grateful to the Gordon and Betty Moore Foundation for their support during the development of this module. We are also grateful to WHO and IAP for providing the translations and proofreading to ensure young people and you—as their parents, caregivers, and educators across the globe—can interact with this content.

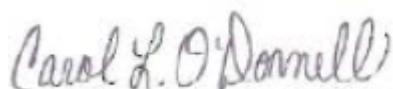
"The Smithsonian Science Education Center makes science exciting and approachable for children and youth all over the world and encourages them to explore the how and the why of things around them. The Smithsonian Science for Global Goals project uses an innovative methodology where children and youth learn by doing and have to discover the answers themselves. Understanding the relationship between human beings and the environment will help us live in harmony and also prepare for future pandemics. With all the myths and misconceptions out there, it is important for children and youth to understand the nature of this pandemic and what can be done to prevent future pandemics from happening." - Dr. Soumya Swaminathan, Chief Scientist, World Health Organization

"It is so important for children—wherever they are in the world—to develop their scientific understanding and rational thinking. Only by being able to make rational decisions based on the best science and evidence can any of us adjust our behaviour to keep ourselves and our families safe from infections such as COVID-19." - Professor Volker ter Meulen, InterAcademy Partnership President

COVID-19, like any pandemic, is frightening. It has upended our lives. But it has also brought us closer together as a global community. We may live across geographic boundaries, but we are all in this fight together. And science—and action—can help us win this battle together.

Stay safe. Stay healthy. Stay informed.

Best,

Dr. Carol O'Donnell, Director
Smithsonian Science Education Center

© 2020 Smithsonian Institution
Tout dwa rezeve. Premye edisyon 2020.

COVID-19! Storyline Overview

Travay 1: Ki sa ki ap pase nan mond lan kounye a?.....	Paj 1
Travay 2: Kijan kenbe distans avek lot moun ede?.....	Paj 6
Travay 3: Kijan kouvri nen ak bouch nou ede pwoteje nou?.....	Paj 11
Travay 4: Kijan lave men nou ede pwoteje tet nou?.....	Paj 14
Travay 5: Kijan COVID-19 afekte fanmi ak Kominote?.....	Paj 18
Travay 6: Kijan rete enfome ede ak pwobleme lan?.....	Paj 23
Travay 7: Ki aksyon mwen ka pran kounye a?.....	Paj 27
Referans.....	Paj 31
Acknowledgements.....	Paj 33

Travay 1: Ki sa ki ap pase nan mond lan kounye a?

Dekouvrir: Kouman lavi chanje pandan COVID-19? (15-30 minit)

Ou ka remake ke anpil bagay diferan ke jan yo te ye kek mwa de sa. Grammoun bo kote ou ka sanble yo gen estres oswa enkyete. Ou ka santi menm jan an, sitou si ou te gade nouvel, pase tan sou medya sosyal, oswa pale ak zanmi.

Pwoje sa a, *COVID-19! Kijan mwen ka pwoteje tet mwen ak lot moun?* Ap ede ou, ak kominate ou, konprann syans virus ki lakoz COVID-19 ak lot virus tankou li. Li pral ede ou konnen ki jan virus sa a afekte ou oswa ki ka afekte ou nan tan kap vini an. Li pral ede ou konprann aksyon yo ke ou ka pran pou kenbe tet ou ak kominate ou an sekirite.

Nan pwoje sa a, ou pral diskite ki jan moun santi sou virus la. Ou pral mennen anket sou syans virus sa a. Ou pral eksplor mezi sante piblik, ki bagay ki ap pase nan kominate ou oswa ka rive byento pou kenbe COVID-19 soti nan gaye. Ou pral pran aksyon pou sipote sante nan kominate ou.

1. Komanse ak yon konvesasyon. Ou kapab pale avek yon paran oswa yon grammoun ou fe confyans. Pale avek yon fre se, yon zanmi, oswa yon moun ou ka rele nan telefon nan se byen, tou! Ou ka itilize estrikti sa a pou ede gide konvesasyon ou.
2. Si ou kapab, chita fas-a-fas ak patne ou. Pran 30 segonn pou panse sou kesyon sa a: ***Kijan lavi a te chanje denyeman e Kijan mwen santi mwen sou li?***
3. Chwazi yon orate ak yon potvwa. Pou pwochen minit 2 yo, potvwa a vin reponn gratis nan kesyon sa a. Travay koute a se yo aktivman koute, men se pa di anyen. Yon fwa 2 minit yo fini, chanje wol.
4. Repete menn model konvesasyon an pou twa kesyon sa yo:
  - a. Eske mwen konprann poukisa sa ap pase?
  - b. Ki sa ki laperez mwen sou COVID-19?
  - c. Pou ki sa mwen eksite?
5. Yon fwa ou fini konvesasyon an, remesye patne ou. Diskite sou Nenpot bagay ki te leve ke ou ta ka renmen pale plis pwofondman. Estrikti konvesasyon sa a yo rele yon Dyad. Li se yon fason yo pale sou bagay difisil sa yo pou ke tout santi yo tandé ak respekte.¹

✓ Sekirite emosyonel: Eske konvesasyon sa a te fe pe? Eske li te tris? Eske li te itil? Ou pral we not sa a le santiman sa yo ta ka leve. Sa a se yon bon moman pou tcheke ak yon grammoun ki gen konfyans oswa yon zanmi.

6. Pandan pwoje sa a, yo ap mande ou pou ou kolekte panse ou, santiman ou, ak rechech ou. Li depan de ou menn kijan ou chwazi pou fe nan dosye ya. Jis kenbe enfomasyon an sekirite. Pou li pa jwenn konfizyon, nou pral rele li yon "jounal" pou res pwoje a. Gen kek rezon diferan pou fe sa²:
  - a. Gen anpil bagay kap pase nan mond lan! Youn nan pi bon fason pou pwosesis kijan ou santi se yo ekri li.
  - b. Syantis kenbe dosye! Pandan tout rechech yo, syantis kaptire done sou sa yo ap etidye pou ke li kenbe tout nan yon sel kote. Ou gen eksperyans istwa! Li ka pa santi tankou li kounye a, men

mond lan ap fe eksperyans yon gwo evenman istorik. Istwa a konseve sou yon nivo mondal e leta. Men ou se tou yon pati nan li. Yon jou jenerasyon kap vini an pral vle konnen kijan sa te ye pou moun ki tap vivan nan COVID19..

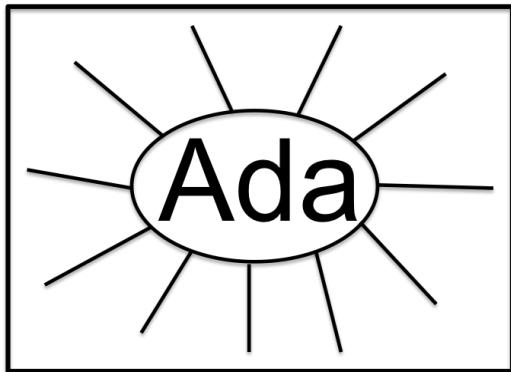
- Pran kek tan pou kaptire kijan ou santi ou sou COVID-19 nan jounal ou. Kisa eksperyans ou te ye? Kisa ou te aprann nan konvesasyon Dyad ou yo?
-

Konprann: Kijan mwen ta ka dekri tet mwen? (30 minit)

- Li le yo kreye kat idantite ou! Yon kat idantite se yon zouti grafik ki ka ede moun yo konprann bagay ki fome yo kom yon moun. Ou ka fe sa ak lot moun oswa pou kont ou. Ou kapab ekri kat idantite ou nan jounal ou.
- Komanse avek non ou nan sant la.
- Mete yon sek alantou non ou.
- Reponn kesyon an: "kiyes mwen ye?" oswa "kisa ki dekri mwen?" Ou ka itilize lis sa a nan kategori pou ede, men pa santi limite a selman bagay ki nan lis sa a.

Laj	Lekol/klas	Ras oswa etnik
Seks	Nasyonalite	Relijyon
Orijin nan fanmi	Entere, pastan, oswa bagay ou renmen fe pou plezi	Karakteristik fizik (wote, chevenwa, je ble, pote linet)
Karakteristik pesonalite (byen fo, komik, tris, kalite)	Wol nan fanmi (se, ptit gason, kouzen)	Nenpot lot bagay ou ka panse!

- Si ou vle, ou ka itilize obje nan kay ou pou kreye kat ou. Pou prezeye kat ou a, ou ka pran yon foto oswa kaptire li nan yon memwa.
- Yon jen ti fi yo te rele Ada kreye de vesyon nan kat idantite li pou ou pou ou we:

Figi 1.1 Sa se yon egzanp kat idantite.

Li pral ajoute bagay sa yo nan kat li nan fen chak liy:

Figi 1.2 Ada te fe yon kat idantite ak obje ki soti nan bo kote kay li. Men yo ap etale.

- a. Gwo se
- b. Renmen elefan
- c. Vle vwayage nan yon gwo vil
- d. Renmen dous
- e. Koute anpil mizik
- f. Aprann koud
- g. Pi bon zanmi se Nina
- h. Nan klas 7 (lekol prime)
- i. Depanse anpil tan nan lanati
- j. Koule pi renmen yo se zoranj ak vet

7. Kat idantite fisik Ada a gen ladan bagay sa yo (ansanm ak yon drapo nan peyi li):

- a. Pyes devinet paske ti fre li renmen devinet
- b. Model elefan, ki se bet li pi renmen
- c. Katpos soti nan yon gwo vil paske li vle vwayage la
- d. Fwi paske li renmen dous
- e. Kas ekoute paske li koute anpil mizik
- f. Zegwi ak fil paske li aprann koud
- g. Brasle soti nan pi bon zanmi Nina
- h. “7” kat paske li nan klas 7
- i. Fey paske li depanse anpil tan nan lanati
- j. Kreyon zoranj ak vet ki se coule li pi renmeng

8. Ki sa ou te enkli nan kat idantite ou? Mete yo nan jounal ou oswa kaptire li nan yon memwa. Si ou ap fe aktivite sa a ak yon lot moun, ou ka diskite sou kat idantite ou ansanm. Men kesyon pou gide panse ou:
  - a. Kijan kat idantite ou ka chanje sou tan?
  - b. Ki kantite kontwol ou genyen sou bagay sa yo nan kay idantite ou?
  - c. Kijan bagay nan kat idantite ou afekte desizyon ou fe nan lavi?
9. Koulye a, panse sou kijan bagay sa yo sou kat idantite ou afekte lavi ou.
10. Vire atansyon ou tounen nan COVID-19. Li le pou fe yon kat ki sa ou konnen ak sa ou ta renmen aprann sou COVID-19.
11. Nan jounal ou, jwenn yon espas nouveau epi ekri “COVID-19” nan sant lan. Sek li..
12. Ekri sa ou konnen oswa panse ou konnen sou sou COVID-19. Men bagay ki ka ede gide panse ou:

Kisa li ye?	Eske ou ka we, goute, oswa manyen li?
-------------	---------------------------------------

Kijan moun pran li? Eske gen kek moun ki gen plis chans pran li ke lot moun?	Eske gen bagay ou kapab fe pou pwoteje tet ou pou pa resevwa li?
Kisa li fe nan kominate ou la?	Kisa li fe nan mond lan?

13. Ou pa bezwen gen tout repons yo kounye a. Si ou genyen kesyon sou COVID-19, ekri yo. Atrave pwoje ya, ou ka kapab reponn kek nan kesyon sa yo. Ou ka gen plis kesyon pou ajoute nan kat ou. Ou ka tounen nan kesyon sa yo nan fen chak travay.
-

Aji: Ki bagay nou ka fe nou santi an sekirite? (30-45 mint)

1. COVID-19 fe tout moun pe. Men gen kek bagay ou kapab fe pou ede ou santi ou an sekirite:
  - a. Eske ou gen bagay ou fe lakay ki fe ou santi ou pi an sekirite? Fe yon lis bagay sa yo nan jounal ou.
  - b. Pale avek lot moun lakay ou sou kontinye pratik sa yo.

 Sekirite fizik: Pale avek yon adilt pou asire ke bagay sa yo nan liy ak gid sekirite lokal yo.

2. Yon lot estrateji ke ou ka pratike nenpot ki le ou santi ou enkyete, neve, oswa pe se respire. Eseye sa:
  - a. Si li konfotab pou ou, komanse pa femen je ou.
  - b. Remake sa ou tande ak sa ou pran ode nan espas bo kote ou.
  - c. Mete men ou sou vant ou, jis anba bouton vant ou.
  - d. Respire nan nen ou. Ranpli vant ou ak le konsa li pres kont men ou.
  - e. Rann souf nan bouch ou, pouse tout van ki nan vant ou.
  - f. Eske kat fwa sa a, oubyen anpil fwa ke ou bezwen santi plis kalm ak sekirite.³

Sonje pa gen pwoblen nan sa ki ap pase, ou pa poukont ou. Syantis, cheche yo, ak swen sante travaye nan tout mond lan ap travay pou jwenn solisyon pou COVID-19. Yo ap travay pou kenbe tout moun sennesof. Ou pral we repete nan men kek nan yo nan pwoje a. Avan ou ale nan pwochen travay la, men kek COVID-19 reyalite debaz pou ede ou komanse.

3. Ki sa ki COVID-19?
  - a. COVID-19 se yon maladi. Li te koze pa yon virus ki rele SARS-CoV-2. Syantis panse virus sa a premye gaye soti nan yon Bet nan yon moun. Syantis kounye a konnen ke li ka gaye soti nan yon moun pou ale nan yon lot moun.⁴ Syantis yo ap eseye jwenn plis sou virus sa a ki ka gaye soti nan moun tounen nan Bet yo.
  - b. SARS-CoV-2 virus se yon pati nan yon fanmi virus ki rele "coronaviruses". Ilistrasyon an sou kouveti a nan modil sa a se yon coronavirus. Yo rele sa a paske estrikti a pwenti paret soti nan virus yo gade tankou yon kouwon oswa yon "Corona" le syantis gade nan yo anba yon mikwoskop.⁵
  - c. COVID-19 se difisil yo tras oswa trase paske li pran ant 1 ak 14 jou pou moun yo komanse santi malad, oswa "ki montre sentom yo".

- d. Yon sentom se sa moun santi le yo malad. Sentom COVID-19 ka gen ladan: lafyev, tous sek, fatig, ko femal, ak souf nan souf oswa difikilte pou respire. Gen kek moun ki ka pedi sans yo nan sant oswa sans nan gou. Yon nen femen oswa goj fe mal.
  - e. Gen kek moun ki jwenn COVID-19 ki vin malad anpil epi li jwenn li difisil pou respire. Pi gran moun ak moun ki gen lot kondisyon medikal gen plis chans vin malad anpil, menm si sa a ka rive nenpot moun.
  - f. Gen kek moun ki pote virus la nan ko yo pap jamn montre okenn sentom oubyen sanble malad. Men yo ka toujou pase maladi a bay lot moun. Sa rele "senptom."⁶
  - g. Virus sa a afekte sante moun nan tout mond lan.
  - h. Li se tou chanje ki jan moun kominike youn ak lot, ki jan yo fe biznis, enpak yo sou late, ak sa yo santi yo se dwat ak mal. Ou ka aprann plis sou sa yo sosyal, ekonomik, KILTIREL, anviwonman, ak etik pespektiv nan tout pwoje a. Cheche enfomasyon ki soti nan ekspe ak nan aktivite yo.
4. Maladi sa a ap avanse. Pou enfomasyon ki pi nef, tanpri we seksyon resous adisyonel yo anba a.
5. Youn nan bagay ou kapab fe pou santi ou an sekirite nan COVID-19 se pou aprann plis sou li. Plis ou konprann, mwens pe a li vin. Plis ou konprann, pi bon ou ka pwoteje tet ou.

“Gen toujou de pandemics. Premye a ak pi evidan se gaye atrave lemond nan yon pathogens-virus, bakteri, elatriye. Dezyem koz la menm gen anpil domaj men se pa toujou rekonet oswa rele. Li pe. Pafwa pe apjis gaspiye tan ak resous kom moun eseye fe yon bagay. Gade ak we si reyaksyon an nan moun bo kote ou ak nan tet ou yo baze sou laperez oswa sou enfomasyon. Ou dwe toujou adrese pe an premye si ou janm vle nenpot moun po ukoute ak aji sou reyalite yo.” - Anne McDonough, MD, MPH, ofisyen sante piblik la, Smithsonian sevis sante Okipasyonel, nan Etazini nan Amerik (USA)

6. Nan res pwoje sa a, ou pral aprann sou anpil aspe nan COVID-19. Nan kek ka, ou pral aprann direkteman nan syantis ak cheche ki ap travay atrave mond lan. Ou pral we eko nan men yo nan pwoje sa a. Ou pral jwenn respons a anpil nan kesyon yo ke ou te panse annavans ak espere ke ou pral santi yo an sekirite!
-

Adityonel Resous:

Oganizasyon Mondyal lasante Q&A sou coronaviruses (COVID-19): yon revizyon de COVID-19, sentom li yo, ak kijan pou pwoteje tet ou.

<https://www.who.int/news-room/q-a-detail/q-a-coronaviruses>

Sifas virus respirasyon, ki gen ladan COVID-19: metod pou deteksyon, prevansyon, respons ak kontwol: revizyon vidyeo nan COVID-19 ak lot coronaviruses.

<https://openwho.org/courses/introduction-to-ncov>

Travay 2: Ki jan yo ka kenbe distans ak lot moun ede?

Dekouvre: Eske ou remake moun ki kenbe distans ak lot moun? (15-30 minit).

1. Panse sou kesyon sa yo. Ekri pwop panse ou nan jounal ou.
  - a. Eske ou tandem moun ki ap pale nan kay ou a oswa kominate a kenbe plis distans youn ak lot pase anvan? Poukisa ou panse sa a ap pase?
  - b. Eske gen lod distans fizik nan lide lokal oswa otorite kote ou rete? Ki jan ou santi sou sa?
  - c. Si pa gen lod kounye a pou rete lakay ou kote ou rete a, reponn kesyon sa a. Kijan ou ta ka santi si gouvenman an te odone ou pou rete lakay ou epi pa kite semen oswa mwa?
2. Entevyou chak moun nan fwaye ou itilize kesyon sa yo. Ekri not ou nan jounal ou.
  - a. Eske ou kenbe distans ou ak lot moun kounye a? Poukisa oswa Poukisa pa?
  - b. Eske ou te vini an kontak ak nenpot moun malad yo denyeman? Si se konsa, ki le ak ki kote?
  - c. Eske ou panse tout moun ki nan fwaye ou yo dwe kenbe distans ak moun deyo lakay ou? Poukisa oswa Poukisa pa?

↑ Aprantisaj ide: le ou mennen yon sondaj, mande tout moun menm kesyon yo. Ekri repons ou yo nan menm fason an chak fwa. Kenbe tout repons ou yo ansanm pou ou ka gade pou tandans yo pita !

-
- ✓ Sekirite emosyonel: pafwa moun pa renmen pale sou pesonel abitid. Sa a oke! Ou ka sote yon kesyon. Oswa jis mande denye kesyon an sou sa yo panse nou dwe fe?

Konprann: Poukisa gade distans konsa enpotan? (45 minit)

1. Panse sou pespektiv sosyal la nan pwoblem nan kominate ou jan ou li eko sa a soti nan yon ekspe.

“COVID ap gaye nan ti gout respirasyon. Ti gout sa yo vwayaje soti nan yon moun nan yon lot, ki gen ladan soti nan men nou. Panse a yon jou tipik nan kominate ou. Ou salye moun miltip ak lanmen, Akolad, ak bo. Ou achte bagay ki nan magazen an le li sevi avek lajan ki te pase soti nan

moun a moun. Ou ap toujou kominike kole ak moun ak bagay. Sa yo se tout opotinite yo pou gaye COVID. Limite enteraksyon sa yo ak kontak se sa ki redwi transmisyon kominote.” - Cassie Morgan, Kuunika Sustainability Coordinator, Cooper Smith, Malawi

2. Pou konprann poukisa distans se konsa enpotan ou dwe konprann twa lot bagay sou COVID-19: ti gout respirasyon, yo te senptom, ak kontak? Eseye aktivite sa a:
  - a. Sonnen yon ti souf byen dousman nan yon tas sek oswa sou yon glas. Obseve epi santi andedan gode a oswa glas.
  - b. Eske ou remake li santi li mouye? Sa a se yon egzant nan ti gout souf.
3. Li sa ki annapre yo aprann plis:

Souf ti gout yo se ti gout nan likid ki soti nan poumon, nen, ak bouch. Le yon moun touse, estenye, oswa chita pale, ti gout la ka soti nan ko a. Ti gout sa yo soti nan ko a pa krache ak gle. Ou gout sitou konpoze dlo. Tout moun, se pa selman moun ki malad, ki pwodui souf ti gout.

Ti gout respirasyon kapab nan anpil gwose diferan. Estenye ak tous kapab pwodui pi gwo ti gout. Ti gout sa yo ka gaye COVID-19 si yon moun enfekte ak viris la. Le moun ki an sante vini an kontak ak ti gout respirasyon soti nan yon moun ki gen COVID-19, viris la ta ka gaye yo. Gen kek moun ki pote viris la nan ko yo pap janm montre okenn sentom oubyen gade malad. Men yo ka toujou pase maladi a bay lot moun. 6 sa rele ke "senptom." 6

Yo senptom vle di ou ka toujou gaye viris la bay lot moun nan menm fason an kom moun ki santi malad. Sa rive nan gaye a ak kontak ak ti gout respirasyon.

Gen diferan kalite kontak ki ka gaye ti gout respirasyon yo ant moun.

- a. **Direk kontak** - Nenpot moun ki nan kontak femen (nan 2 met) ak yon moun ki gen sentom respirasyon (touse). Risk la se direkteman denonse bouch ou, nen, oswa je nan ti gout a souf soti nan moun malad la. Nan sitiayson sa yo, ou gen plis chans respire nan viris yo le yon moun malad touse, estenye, oswa pale.
- b. **Endirek kontakte** - Souf ti gout ki gen viris la soti nan yon tous, estenye, oswa pale ka tonbe sou yon obje tankou men ou, yon tab, manche pot, oswa balistrad. Viris la COVID-19 te kapab rete la pou kek tan. Pafwa soti nan kek kek tan nan plizye jou. Yon lot moun ka le sa a, manyen obje a ak men yo. Si moun sa a touche figi li, bouch, nen oswa je, viris la vin nan ko yo.

Konprann ki jan souf ti gout deplase se yon pati enpotan nan COVID-19 gaye. Sonje ke COVID-19 viris la ka gaye de moun ak lot moun nan sa yo ti gout.

 Sekirite fizik: sekirite toujou enpotan le nap etidye maladi tankou COVID-19. Nan ka sa yo, li pi bon pou sevi ak etidye yon model pase bagay la reyel. Le ou te aprann pi bone, ti gout souf sitou konpoze dlo. Se konsa, olye pou yo etidye ti gout respirasyon soti nan touse reyel ak estenye, ou pral etidye yon model nan yo le li sevi avek dlo

4. Koulye a, ou pral kreye yon model nan ti gout souf. Model dlo sa a ap ede ou obseve ki jan ti gout dlo ka deplase ale lwen. Obsevasyon sa yo ka ede ou panse sou fason ou ta dwe rete lwen avek lot moun le yo touse, estenye, epi pale.

Ou pral bezwen materyel sa yo: Bol oswa tas ak ase dlo pou tas nan men ou, twal pou netwaye dlo sou men ak sifas, aparey mezire (reg oswa itilize pye ou), obje oswa tep pou make distans soti nan miray la.

 Sekirite fizik: Tanpri mande yon granmoun oswa yon moun ki pi gran lakay ou pou ede ou. Anvan ou komanse eksperyans sa a, ou ta dwe lave men ou pou 40 segonn ak savon ak water.

5. Jwenn yon zon ouve ak yon miray andedan oswa deyo lakay ou. Asire ou ke ou gen pemisyon pou mouye yon ti kras, tankou yon twalet oswa deyo miray. Kondisyon kote:
- Ou bezwen kapab kanpe tre pre miray la.
  - Ou bezwen tou kapab kanpe omwen 2 met (4-6 etap) oswa plis lwen nan miray la san yo pa anyen nan fason ou.
  - Le li sevi avek aparey mezire ou, make distans sa yo soti nan miray la sou planche a: 0,5 m, 1,0 m, 1,5 m, 2,0 mwen, oswa jis konte etap (etap 1 soti nan miray, etap 2, etap 3, etap 4).
6. Kanpe fas a miray la nan 0,5 mwen oswa 1 etap make ak yon bol dlo.
7. Ou pral kounye a model respirasyon ti gout kite bouch ou ak nen soti nan yon tous oswa estenye pa flote dlo soti nan men ou sou miray la. Pou fe sa:
- Kenbe bol dlo a ak yon men anba a baou pou anpeche degoute.
  - Plonje lot men ou nan dlo a pou jwenn tout dwet ou mouye.
  - Fom men ou nan yon pwen. Byen vit leve pwen ou soti nan dlo a sou bol la.
  - Byen vit flote jis dwet ou 2-3 fwa ale nan miray la. Gen kek nan dlo ki ta dwe vole nan men ou nan direksyon miray la. Si li pa, pratik ak ajiste jiskaske ou jwenn yon metod ki travay pou ou.
8. Gade pre nan model la nan ti gout sou miray la ak etaj nan devan ou. Fe yon desen ak dosye obsevasyon ou nan jounal ou.
- Eske tout ti gout menm gwose a?
  - Ki jan wo moute miray la se te pi wo a ak pi ba ti gout?
  - Ki jan yo femen ansanm yo se ti gout yo?
  - Te gen plis ti gout sou planche a oswa miray la?
9. Sevi ak twal ou a pou pwopte ak seche miray ak etaj la.
10. Repete eksperyans nan 1,0 m (2 etap), 1,5 m (etap 3), ak 2,0 m (4 etap) distans soti nan miray la. Netwaye ak seche miray la ak etaj ant chak jijman.
11. Konpare ak kontras obsevasyon ou nan distans yo diferan. Fe yon tablo nan jounal ou pou konpare done ou pou chak distans.
12. Si dlo ti gout toujou fe li nan miray la nan 2 m (4 etap) distans le sa a, eseye sa a: kontinye deplase pilwen lwen soti nan miray la nan 0,5 m (1 etap) ogmantasyon yo we ki jan lwen ou bezwen yo dwe jiskaske okenn ti gout fe li nan miray la.
- Ki pi lwen ou ta ka flote ti gout nan mi an?

- b. Ekri obsevasyon ou nan jounal ou.
13. Sonje, dlo a similye potansyelman enfekte ti gout ki kite ko a le ou touse, estenye, pale oswa respire. Konsidere obsevasyon ou nan model sa a, Poukisa se distans yon fakte enpotan pou panse sou le pwoteje tet ou ak lot moun? Ekri ide ou nan jounal ou.

Lwa: ki sa ou ka fe oswa pataje sou distancing fizik? (15-30 minit)

- Panse sou ekonomik la, kiltirel ak sosyal pespektiv nan pwobleman jan ou li eko sa yo soti nan ekspe..

"Ekonomi se yon gwo foto ke gwoup moun fe pou yo siviv. Bezwèn pou siviv menas imedyat yo nan grangou, mank de abri, sekirite, dlo ak subsistance pou yon moun, fanmi, oswa kominote a se motive ki pi entans nan konpotman. Si ou pa kapab achte ase manje pou 2 semen, oswa pa ka jwenn 2 semen nan abri ak yon separasyon 2 met soti nan lot moun, ou pa pral kapab konfome avek distans sosyal oswa rete nan regleman lakay yo. Ou bezwen manje oswa jwenn dlo ap gen ou soti nan kay la ap travay ak kominike ak lot moun. Si sa a pa konprann epi yo pran an konsiderasyon, le sa a, ke repons pandemik se pa sifizameman panse." -Anne McDonough, MD, MPH, ofisye sante piblik la, Smithsonian sevis sante Okipasyonel, USA

"Pandan pandemik lan, rekomandasyon yo gide pa syans ka gen konfli ak kwayans kiltirel moun ak vale yo. Pa egzanp, nan kek kilti, vale a mete sou rasanbleman gwoup pou adore oswa lot evenman espesyal se tre gwo. Gen kek moun ki ka sispek rekomandasyon sante piblik pou yo angaje nan distans sosyal oswa pou evite kontak fizik difisil pou aksepte. Yo ka chwazi pou yo pa suiv rekomandasyon distans sa yo." -Dr. Lisa Cooper, John Hopkins University, USA & Gana

- Ekri repons ou pou kesyon sa a nan jounal ou:
  - Eske ou panse distans fizik kapab ede pwoteje ou nan viris la ki lakoz COVID-19?
  - Eske ou ta janm chanje repons ou a? Poukisa oswa Poukisa pa?
- Koulye a, ke ou konprann plis sou distancing fizik, chwazi yon fason pou pataje konesans ou ak lot moun.
  - Mande yon moun lakay ou pou respire nan yon gode. Eske yo we ti gout respirasyon?
  - Sevi ak bol la nan aktivite dlo a model gaye nan ti gout ak yon moun nan kay ou.
  - Di lot moun sou ki jan yo gaye souf ti gout ki ap pase ak poukisa distancing fizik zafe.
  - Fe yon desen oswa afich, aji li soti, fe yon podcast, oswa anrejistre yon videoyo.
- Nan travay 1, ou li ke COVID-19 ka chanje ki jan moun santi sou sa ki dwat ak mal (sonje ke sa a se rele etik). Imagine ke yon moun te di ou, "mwen pa bezwen nan distans fizik. Mwen pa malad."
  - Panse sou ki jan sa ka fe ou santi ou. Ou panse sa a se dwa oswa mal?
  - Kisa ou tap di moun sa a?
- Sonje ke ou tou li sou jan COVID-19 kap chanje ki jan moun travay. Sa rele yon Efe ekonomik. Gen kek moun ki pa fe distans fizik paske yo travay nan espas femen. sa ou panse? Eske li oke yo dwe fizikman femen ak lot moun si sa vle di gen yon travay epi pote lajan nan kay pou manje, menm si li ka gaye COVID-19?

Adityonel Resous:

WHO consey pou moun ki sosyal distans

https://www.youtube.com/watch?v=6Ooz1GZsQ70&feature=emb_title

Travay 3: Kijan yo ka kouvri nen ak bouch nou ede?

Dekouvri: Eske moun ki nan kay ou kouvri nen yo ak bouch yo? (15 minit)

1. Panse sou kesyon sa yo an premye. Epi mande moun lakay ou kesyon sa yo:
  - a. Eske ou kouvri nen ou ak bouch ou le ou estenye oswa tous?
  - b. Eske ou panse ki kouvri nen ou ak bouch ou kapab ede pwoteje ou nan viris ki lakoz COVID-19?

✓ Sekirite emosyonel: pafwa moun pa renmen pale sou abitid yo. Sa a oke! ou kapab evite yon kesyon. Oswa mande li nan yon fason diferan tankou, "ta dwe moun ki kouvri nen yo ak bouch yo le yo estenye oubyen tous?"
2. Ou te deja aprann ke viris la ki lakoz COVID-19 ka gaye nan ti gout respirasyon. Le ou fe sondaj ou, pratike distans fizik pa rete omwen 2 met apa de moun ou fe sondaj (menm si yo se fanmi ou). Sa ap ede ou pratike pwoteje ou anba ti gout souf.
3. Li pespektiv sosyal sa a ki soti nan yon ekspe sou Poukisa distans fizik tre enpotan:

"Distans sosyal se reyelman enpotan pou COVID-19 paske ou ka transmet (gaye) enfeksyon pandan yo ap toujou kap ak santi an sante... nou pa gen konpotman sa yo ke nou gen tandans pou nou apiye sou sa. 'Oh, moun sa a se detekte oswa se estenye oswa sanble gen yon gwo lafyev, se konsa petet mwen ta dwe kenbe distans mwen. '" -Shweta Bansal, PhD, asosye pwofese nan Biyoloji, Georgetown University, USA

4. Men, kisa ou ta dwe fe si ou pa ka toujou kenbe distans fizik? Ki lot jan ou ka evite ti gout respirasyon? Ekri ide ou nan jounal ou.
5. Nan kek peyi, moun yo mete mask oswa lot twal revêtements sou nen yo ak bouch yo. Mask yo se yon fason pou eseye anpeche mouvman an nan ti gout respirasyon. Gen kek peyi ki kite moun chwazi si yo vle mete yon mask. Lot peyi yo di moun yo dwe mete yon mask. Ou kapab mande granmoun yo nan kay ou a pou konnen ki peyi ou di sou mete mask yo.

Dapre WHO, yon lot fason yo anpeche mouvman an nan ti gout respirasyon "... kouvri bouch ou ak nen ou avek koud ou oswa tisi ou le ou touse oswa estenye. Le sa a, jete nan fatra tout tisi yo itilize imedyatman ak lave men ou. Poukisa? Ti gout gaye viris la."⁶

Menmsi ou santi ou an sante, ou dwe toujou kouvri nen ou ak bouch ou nan kek fason le ou estenye oswa tous. Sa enpotan paske ou ka toujou gen viris ki lakoz COVID-19, menm si ou pa santi ou malad. Sa vle di ke ou te kapab aksidantelman gaye viris la bay moun oswa sifas san ou pa reyalize li.“⁷

Konprann: Kijan pou kouvri nen ou ak bouch ou? (15 minit)

1. Nan denye travay la, ou te we ki jan ti gout souf ka alelwen. Koulye a, ou pral we ki jan kouvri nen ou ak bouch ka ede pwoteje ou ak lot moun ki soti nan ti gout.
2. Ou pral bezwen materyel sa yo:
  - a. Bol ak yon ti kantite dlo, yon twal pou netwaye dlo sou men ak sifas, yon twal pou kenbe devan figi ou.
3. Jwenn yon zon kote ou ka fasilman we ki kote dlo ti gout te tonbe, tankou miray la ou itilize nan objektif travay 2, yon bwa, pousye te, oswa etaj mozayik, oswa sou yon moso nan jounal.
4. Plonje men ou nan bol dlo. Model respirasyon ti gout soti nan yon tous oswa estenye pa deplase dlo nan men ou.
5. Gade kote ti gout la te ateri. Fe yon desen ak dosye obsevasyon ou nan jounal ou.
6. Deplase nan yon zon nouvo san ti gout pou ou ka eseye anko.
7. Mande yon moun lakay ou pou kenbe yon lot moso twal 3-5 santimet devan men ou. Twal sa a se yon model pou yon mask, tisi pwop, oswa koud.
8. Plonje men ou nan dlo a anko ak model ti gout souf pa mouvante dlo ki soti nan men ou.
9. Gade kote ti gout la te ateri. Fe yon desen ak dosye obsevasyon ou nan jounal ou.
10. Ki jan twal la te chanje ki jan ti gout yo vwayaje? Eske yo te vwayaje osi lwen ke yo te fe nan etap 4 ak 5?
11. Ou ta dwe remake ke twal la sispann kek nan to gout dlo ki soti nan vwayaje yon distans long. Sa te montre kijan ou ap itilize yon mask, yon tisi pwop, oswa yon koud ka bloke kek ti gout respirasyon. Le li sevi avek mask, tisi, oswa yon koud ak distans fizik ak lave men kapab ede pwoteje ou ak lot moun nan gaye viris la ki lakoz COVID-19.⁶
12. Li pespektiv sosyal sa a ki soti nan yon ekspe sou poukisa li enpotan pou chanje konpotman nou an pwoteje nou soti nan viris la ki lakoz COVID-19:

“Sa a se yon viris novo, se konsa ko nou pa gen iminite a naturel... e nou pa gen okenn pwoteksyon kom moun... Plis pase tan ta ka gen plis prev ki vini nan limye ki di nou ke seten moun nan popilasyon nou an ka te pi pwoteje... Men, nan moman sa a nou konnen pa gen anyen ki aktyelman pwoteje moun. Se konsa, tout moun se nan risk. ”-Shweta Bansal, PhD, asosye pwofese nan Biyoloji, Georgetown inivesite, USA

Aji: Ki sa ou ka fe oswa pataje sou kouvri nen nou ak bouch nou? (15-30 minit)

1. Ekri repons ou pou kesyon sa a nan jounal ou
    - a. Eske ou panse ki kouvri nen ou ak bouch ou kapab ede pwoteje ou nan viris ki lakoz COVID-19?
    - b. Eske ou ta chanje repons lan kounyeya? Poukisa oswa Poukisa pa?
  2. Kounye a ou konprann plis sou kouvri nen ou ak bouch ou, chwazi yon fason yo pataje sa a ak lot moun.
    - a. Fe ti gout ak twal aktivite ak yon moun lakay ou.
    - b. Di lot moun sou kijan pou anpeche gaye souf ti gout. Fe yon desen oswa afich, aji li pou moun ki lakay ou, fe yon podcast, oswa anrejistre yon videyo.
  3. Nan travay 1, ou li ke COVID-19 ka chanje ki jan moun santi sou sa ki dwat ak mal (sonje ke sa a se rele etik). Imagine ke yon moun te di ou, "mwen pa bezwen kouvri nen mwen ak bouch mwen le mwen estenye oswa tous. Mwen pa malad."
    - a. Panse sou ki jan sa ka fe ou santi ou. Ou panse sa a se dwa oswa mal?
    - b. Kisa ou tap di moun sa a?
  4. Sonje ke ou tou li sou jan COVID-19 ap chanje ki jan moun afekte late. Sa rele yon Efe anviwonman. Gen kek moun ki ap itilize tisi oswa mask ki voye ale Apre yon sel itilize. Sa ka lakoz fatra. sa ou panse? Eske kreye fatra oke si li ede pwoteje moun ki soti nan COVID-19?
-

Adityionel Resous:

Kouvri touse ou ak Estenye: videyo sa a soti nan sant pou kontwol maladi ak prevansyon (CDC), ki mennen Enstiti Nasyonal sante piblik la nan Etazini, ki montre kouman yo sevi ak yon tisi pwop oswa koud ou a kouvri yon tous oswa estenye.

<https://www.youtube.com/watch?v=mQINuSTP1jI>

Kouvri tous ou: afich sa a soti nan sant Etazini pou kontwol maladi ak prevansyon (CDC) montre kijan pou sevi ak yon tisi pwop oswa koud ou pou kouvri yon tous oswa estenye.

https://www.cdc.gov/flu/pdf/protect/cdc_cough.pdf

Travay 4: Ki jan kapad lave men nou ede?

Dekouvri: Eske moun lakay ou lave men yo? (15 minit)

1. Panse sou kesyon sa yo pou kont ou an premye. Epi mande moun nan fwaye ou kesyon sa yo:
  - a. Ki le li enpotan pou lave men ou?
  - b. Ki sa ou itilize pou lave men ou?
  - c. Pou konbyen tan ou lave men ou?
  - d. Eske ou panse lave men ou ka ede pwoteje ou kont viris la ki lakoz COVID-19? Poukisa oswa Poukisa pa?

✓ Sekirite emosyonel: pafwa moun pa renmen pale sou abitid netwayaj yo. Sa a oke! ou ka sote yon kesyon. Owsa mande li nan yon fason diferan tankou, "kijan moun ta dwe lave men yo?"
2. Sonje ke ou te aprann ke viris la ki lakoz COVID-19 ka jwenn sou sifas yo. Si ou touche yon sifas tankou yon pot bouton ki gen viris la sou li, viris sa a kapab kounye a sou men ou. Si ou aksidantelman manyen figi ou, viris la ka antre nan ko ou. 8
3. Ki jan ou ka kenbe men ou an sekirite nan viris? Ekri ide ou yo nan jounal ou. (WHO di lave men ak savon ak dlo pou anpeche COVID-19 gaye.)
4. Li pespektiv sa a sou sa yon ekpe di sou lave:

"Nou toujou touche figi nou, se konsa li fasil imajine ki jan men nou yo vin chemen prensipal viris la nan ko nou an nan nen nou, je, ak bouch. Lave men nou avek savon ak dlo oswa nan alkol se yon defans tre pwisan." - Cassie Morgan, Kuunika Sustainability Coordinator, Cooper/Smith, Lilongwe, Malawi

---

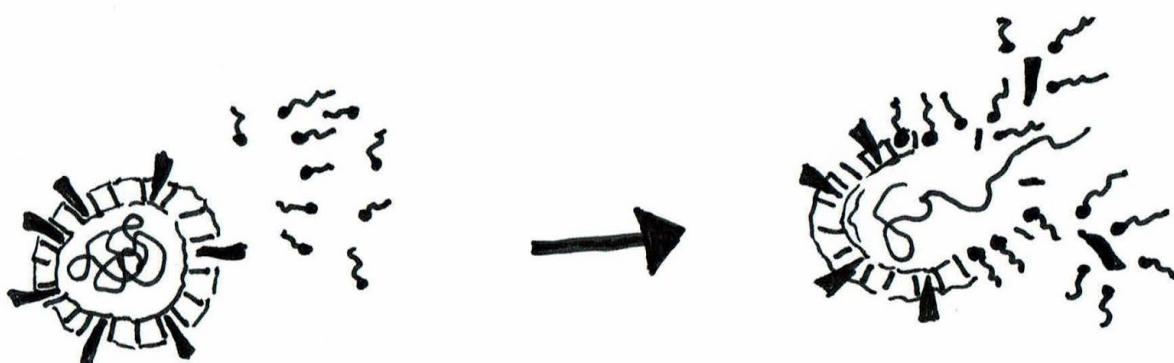
Konprann: Poukisa nou bezwen lave men nou avek savon? (30 minit)

1. Pou cheche konnen plis sou kijan savon ak dlo ede pwoteje ou kont viris la ki lakoz COVID-19, ou pral eseye kek fason diferan pou lave men ou. Ekri sa ou remake nan jounal ou.
2. **↑ Aprantisaj ide: Si ou pa gen ase dlo nan kay ou a pou itilize pou aktivite sa a, eseye aktivite sa a pwochen fwa ou ale lave tet ou oswa rad ou.**
2. **Ou pral bezwen:**
  - a. dlo pwop
  - b. lwil pou kuit manje oswa be oswa ghee
  - c. savon (bar or likid)

3. Poukisa aktivite sa a itilize lwil pou kwit manje? Viris lan ki lakoz COVID-19 gen yon manbran, oswa kouch ekstерье ki antoure tout pati li yo. Sa a manbran se gra, tankou lwil manje ou, be, oswa ghee. Sa a model aktivite ki jan lave men afekte manbran nan gra nan yon viris.

Sekirite fizik: selman itilize lwil pou kwit manje. Pa sevi ak lwil pou machin. Pa manje nenpot lwil manje yon fwa li touche po ou.

4. Vide yon ti kantite nan lwil oliv (oswa gaye yon ti kantite be oswa ghee) sou yon men oswa pati nan plat nan ponyet ou ak gaye li soti nan yon ti sek. (Pa jwenn li sou lot men ou.) Po ou ta dwe gade ak santi yo tre peaux.
5. Apre sa, byen vit rense pati po ou ki gen la ak dlo.
6. Eske sa lave tout lwil la?
7. Apre sa, savon ak dlo pou fe yon moun ki savonnen sou men ki pa gen lwil.
8. Siye men ou ki gen lwil la yon fwa selman sou po ou. Byen vit rense ak dlo.
9. Eske sa lave tout lwil la?
10. Apre sa, fe plis sosavonnen ak men ki pa gen okenn lwil.
11. Siye men ou ki gen savon an atrave lwil la sou po ou pou 20 segonn. Byen vit rense ak dlo.
12. Eske sa lave tout lwil la?
13. What sa ki te travay pi byen pou lave lwil la? Repete eksperyans sa a, men tan sa a lave men ou pou segonn 40. Eseye li anko, men tan sa a lave men ou pou segonn 60.
14. Eske ou te remake ke lave byen ak savon ak dlo te travay byen lave lwil la?
15. Sonje ke viris la lakoz COVID-19 ki antoure pa yon manbran gra. Le ou lave men ou ak savon ak dlo, anpil ti moso savon ale nan manbran gra nan viris la. Kom savon an ale nan manbran la, manbran la evantyelman kraze louvri ak pati anndan e viris la gaye soti. Yon fwa se viris la kase apa li pa kapab enfekte ou anko.^{9,10,11}
16. Gade bo goch nan imaj ki anba a. Ou ka we yon viris wonn. Ou ka we yon long, fisel nan pati viris ki antoure pa yon manbran ak pointy moso (sa a se Crown a oswa "Corona"). Ou kapab tou we ti moso savon sou bo dwat la nan viris la.
17. Koulye a, gade nan bo dwat la nan imaj ki anba a. Ki sa ou panse ki ap pase? Ekri ide ou nan jounal ou. Itilize prev ki soti nan eksperyans ou pi wo a pou sipote repons ou. Sa a montre sa ki ap pase apre moso savon yo ale nan manbran gra nan viris la. Manbran nan viris la te louvri ak pati yo te tonbe soti. Savon an antoure pati yo nan manbran lan ak spikes yo. Savon an fe li fasil pou lave moso viris la ak dlo
- 18.

19. .

Figi 4.1 Imaj sa yo montre kouman savon kapab detwi manbran yon coronavirus.

20. Lave men ou byen pemet ou lave tout pati ak sifas men ou ak detwi viris yo ki ta ka sou yo. A ki moun ki di ke lave men ou ta dwe pran ant 40 ak 60 segonn. Gade nan lot resous yo pou gide ki jan yo lave men ou.
21. Eseye yon lot eksperyans, selman tan sa a, olye pou sevi ak savon ak dlo, sevi ak men alkol. Men alkol ka itilize tou pou detwi viris la ki lako COVID-19. Li se pi efikas sou men ki pa kouvri nan pou syte te oswa gle (gle se sibstans ki glise ki pafwa soti nan nen ou). Mete yon ti kantite men alkol sou men ou. Fwote yo ansanm jistan yo sek. Kenbe men alkol lwen je ou, nen ou, bouch ou, ak flanm dife. Gade nan resous Adisyonel pou gid pou itilize men alkol.
22. Sonje pou lave men ou byen, epi kenbe men ou lwen figi ou.
23. Li pespektiv sosyal sa a soti nan yon ekspe sou Poukisa lave men ou se konsa enpotan:

“Nou pa gen anpil zouti nan zam nou kont enfeksyon sa a, omwen nan pwen sa a. Sosyal distancing ak lave men yo se reyelman zouti prensipal ki disponib nou. Avek lot enfeksyon nou te gen antivirals, terapi, Dwog, ak pou fe. Men, isit la, nou pa reyelman ap travay ak anpil lot zouti.” - Shweta Bansal, PhD, Associate Professor of Biology, Georgetown University, USA

Aji: Ki sa ou ka fe oswa pataje sou lave men ou? (15-30 minit)

1. Panse pou ou reponn kesyon sa a:
  - a. Eske ou panse lave men ou kapab ede ou rete san danje nan COVID-19?
  - b. Eske ou ta chanje repons ou kounye a? Poukisa oswa Poukisa pa?

✓ Sekrite emosyonel: Li se oke pou chanje konpotman ou paske ou te aprann yon bagay nouveau. Men, si ou pa kapab chanje fason ou lave men ou paske li difisil pou jwenn savon ak dlo, se oke. Jis fe pi bon an ka ou kapab.

🚫 Sekrite fizik: Menm si savon ak men alkol yo ka detwi viris yo sou deyo ko, ou pa ta dwe janm manje ni bwe yo.
2. Koulye a, ke ou konprann plis sou koman ou ap itilize savon oswa men alkol ka detwi viris yo, chwazi yon fason yo kominike sa a bay lot moun.
  - a. Fe aktivite lwl la ak savon an avek yon moun lakay ou pou anseye yo sou fason savon kapab detwi viris yo. Owa fe yon desen, afich, oswa vidyeo nan aktivite a voye bay lot moun.
  - b. Ekri yon chante oswa chwazi yon pati nan yon chante ki dire ant 40 ak 60 segonn ke ou te kapab chante pandan yo ap lave men ou.
3. Nan travay 1, Ou te li ke COVID-19 ka chanje ki jan moun santi yo sou sa ki dwat ak mal (sonje ke sa a se rele etik). Imagine ke yon zanmi di ou yo pa vle lave men yo.

- a. Panse sou ki jan sa ka fe ou santi ou. Ou panse sa a se dwa oswa mal?
  - b. Kisa ou tap di moun sa a?
4. Gen moun ki gen dwa pa gen savon ak dlo pwop nan fwaye yo. Eske ou ka panse nan yon fason yo mete kanpe yon estasyon men-lave nan yon zon piblik ke yo te kapab itilize? Ki materyel ou ta bezwen? Fe yon desen oswa afich konsepsyon ou epi pataje li avek yon moun lakay ou. Gade nan egzanp afich anba a.
-

Adityonel Resous:

Ki jan pou Lave Men ak Fwote men: Afich sa yo soti nan WHO montre ki jan yo lave ak fwote men ou.

https://www.who.int/gpsc/5may/How_To_HandWash_Poster.pdf?ua=1

https://www.who.int/gpsc/5may/How_To_HandRub_Poster.pdf?ua=1

Lave Men Demonstrasyon: Videyo sa a sevi ak penti pou montre kijan pou byen lave men ou.

https://www.youtube.com/watch?v=nEzJ_QKjT14

Travay 5: Kijan COVID-19 afekte fanmi yo ak kominote yo?

Dekouvri: Kijan nou ap pwoteje moun nan kominote nou kont COVID-19? (30-45 minit)

✓ Sekirite emosyonel: Nan travay sa a, ou pral panse sou sa ki ka rive si yon moun nan kominote ou oswa fanmi ou pran COVID-19. Sa a ka yon sije ki fe pe. Si sa posib, travay sije sa a avek yon paran, paran adopte, oswa lot adilt ke ou fe konfyans pou ou pa poukout ou pou ou panse ak sije difisil sa.

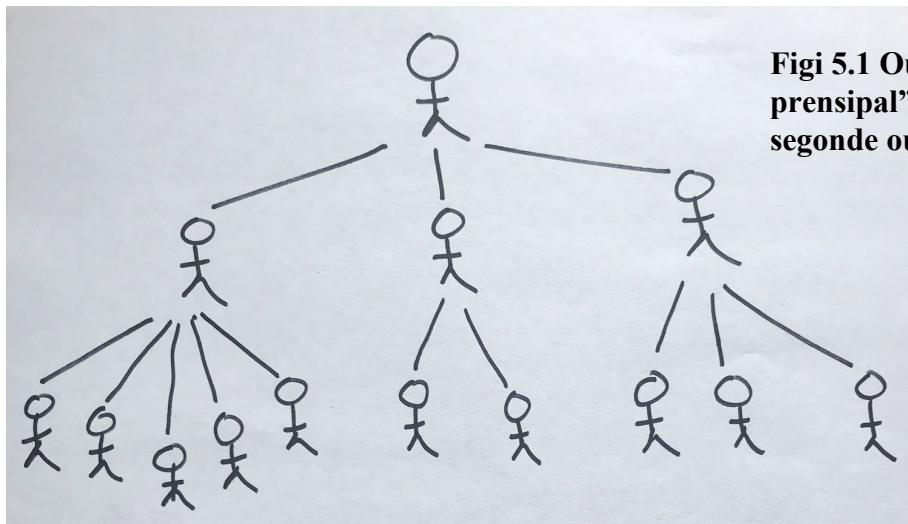
1. Konbyen moun ou panse ou te an kontak, direkteman oswa endirekteman, nan semen ki sot pase a? Ekri nimewo sa a nan jounal ou. Nou pral tounen sou li nan yon ti tan.
2. Konsidere pespektiv sosyal ak ekonomik nan pwobleme COVID-19 la pandan ou ap mande moun yo nan fwaye ou kesyon sa yo epi reponn kesyon sa yo pou tet ou:
  - a. Konbyen moun ou te kominike direkteman jodi a?
  - b. Konbyen moun ou panse ou te kominike direkteman semen pase a?
  - c. Eske ou ap pran prekosyon pou pwoteje tet ou kont COVID-19? Si se sa, ki sa ou ap fe?
  - d. Eske ou konnen si moun ou kominike yo ap pran prekosyon pou pwoteje tet yo kont COVID-19? Si se sa, ki sa yo ap fe?
  - e. Nan ki fason ou panse COVID-19 afekte fwaye nou?
  - f. Nan ki fason ou panse COVID-19 afekte kominote nou?

↑ Ide aprantisaj: Le ou mennen yon sondaj, mande tout moun menm kesyon yo. Ekri repons ou yo nan menm fason an chak fwa. Kenbe tout repons ou ansanm pou ou ka gade tandans nan yo pita!

3. Ou gen kounye a kolekte sondaj repons nan travay 2, 3, 4, ak 5. Mete tout repons ou yo ansanm. Eske gen tandans ou remake? Ki sa ki sanble sou repons yo ou te resevwa? Ki sa ki diferan? Eske moun konnen anpil sou COVID-19? Eske gen bagay yo pa konnen e yo ta dwe konnen? Ekri sa yo desann nan jounal ou.
-

Konprann: Ak ki moun ou pral fe kontak? (15 minit)

- Fe yon lis tout moun lakay ou. Ajoute nenpot lot moun ou te rankontre oswa te pale direkteman nan semen ki sot pase a. Pa gen pwobleme ki kote ou te rankontre yo oubyen ki laj yo ye. Konte yo tout. Moun sa yo se "kontak prensipal ou." Ou ka ekri enfomasyon sa yo, oswa ou ka komanse trase yon pyebwa kontak tankou foto sa a:

Figi 5.1 Ou nan tet pyebwa a. "Kontak prensipal" ou yo nan ranje nan mitan, e "contak segonde ou yo se ranje anba a.

- Ou te mande tout moun lakay ou pou fe yon lis moun ke yo te an kontak avek yo. Ou kapab kounye a ajoute moun sa yo nan ranje anba a nan pyebwa kontak ou. Yo pral ale anba moun ke ou tou te gen kontak. Moun sa yo se "kontak segonde ou."

❶ Sekirite fizik: Ou te aprann sou kenbe distans fizik ant tet ou ak lot moun, kouvri nen ou ak bouch ou, epi lave men ou. Pandan ou ap kominike avek moun, fe atansyon ke ou itilize estrateji sa yo pou pwoteje tet ou ak lot moun kont COVID-19.

- Revize pyebwa ou. Eske tout moun gen menm kantite kontak? Fe kek moun gen plis kontak pase lot moun?
- Eske se moun ki gen anpil kontak ki fe bagay ki moralman oubyen ki nesese pou sipote kay ou oswa kominote tankou ale nan travay, ale nan mache a, ale nan yon seremoni relijye, oswa pran swen gran moun?
- Eseye aktivite sa a pandan yo ap gade moun nan yon vidéyo oswa pwogram television, oswa pandan yo ap li nan yon liv. Kreye yon pyebwa kontak pou karakte yo nan istwa a.
- Poukisa li enpotan pou swiv kontak ou? Eske enfomasyon sa a kapab ede kominote ou konnen ki moun ki ta genyen viris la? Eske enfomasyon sa a ka ede moun kap travay nan swen sante konprann kijan COVID-19 gaye.

"Moun ki nan kontak femen ak yon moun ki enfekte ak viris la gen pi wo risk pou yo vin enfekte tet yo, e potansyelman enfekte lot moun. Fe gwo atansyon avek kontak sa yo apre yo fin ekspoze a yon moun ki enfekte pral ede kontak yo jwenn swen ak tretman epi anpeche transmision viris la gaye plis. Pwosesis siveyans sa a rele trase kontak. 12 "-Organizasyon Mondyal lasante

7. Trase kontak pou COVID-19 enpotan paske:
    - a. Anplis de kenbe distans, ki kouvri bouch ak nen, ak lave men, moun pa gen okenn lot zouti anko pou pwoteje nou kont COVID-19. (S. Bansal, komunikasyon pesonel, 23 avril, 2020).
    - b. Sa se yon viris nouvo, e moun poko anko gen yon vaksen pou li. (S. Bansal, komunikasyon pesonel, 23 avril, 2020).
    - c. Done aktyel endike kantite moun vin malad anpil oswa mouri nan COVID-19 sanble yo dwe pi wo pase ak lot viris. Syantis pa anko gen ase done pou yo konnen egzakteman sa nimewo sa yo vle di (S. Bansal, komunikasyon pesonel, 23 avril 2020).
    - d. Moun ka pase viris sa a bay lot moun menm le yo ap gade e santi yo an sante.⁶
    - e. Trase kontak trase ka idantifye moun sa yo ki potansyelman enfekte e izole yo anvan yo gaye viris la pi lwen.⁶
  8. Koulye a ou te bati pyebwa kontak ou, konte konbyen kontak prensipal e segonde ou te gen nan semen ki sot pase a. Konpare nimewo sa a ak sa ou te ekri nan etap 1 nan seksyon dekovri. Eske ou te jwenn yon nimewo pi gwo? Eske ou te jwenn yon nimewo ki pi piti? Oswa Eske ou te korek?
  9. Pataje pyebwa kontak ou avek moun ki lakay ou epi mande yo kesyon sa yo (ekri repons ou nan jounal ou):
    - a. Kijan nou ka redwi kantite kontak prensipal e segonde nou ap fe?
    - b. Kijan nou ka pwoteje tet nou le nou reyini e pale avek lot moun?

✓ **Sekirite emosyonel:** Li ka pa posib pou lot moun nan kay ou a limite kontak yo pou anpil rezon. Sa a ka fe pe. Sonje ke si moun gen pou kite kay la, yo ka fe konsa, nan menm jan an sekirite yon fason ke posib, epi yo ka pran prekosyon apwopriye le yo retounen lakay yo.
-

Lwa: Kijan ou ka planifye pou COVID-19 lakay ou? (45 minit)

1. Ki sa ou ta fe si ou te konnen ou te gen yon kontak prensipal ki te malad ak COVID-19? Kijan sa tap chanje lavi ou? Eske ou enkyete pou rete lakay ou oswa rete izole? Eske gen aksyon espesifik ou panse ou ta pran? Ki jan ou ta chanje abitid chak jou ou? Ekri ide ou yo nan jounal ou.
2. Defi sa yo ka mete sou yon fanmi yo tou te santi pa pi gwo sistem tankou peyi antye ak rejyon yo. Li eksplike anba a pespektiv sosyal COVID-19 kriz:

"Kom nou we ak COVID-19, yon pandemik ka mete enkwayab ensiste sou peyi antye, lavi afekte moun, sistem swen sante, biznis, sevis minisipal, lekol yo-tout bagay. Moun bezwen konprann ke planifikasyon

alantou pandemik la enpotan pou sosyete sa a kapab fleksib pandan kriz epi asire ke gen sistem an plas pou pran swen pou manm li yo.” – Lisa Cooper, MD, MPH, Physician, Public Health Researcher, Johns Hopkins University, USA and Ghana

3. Menm si tout moun diminye kantite kontak, li posib ke yon moun lakay ou kapab vin malad avek COVID-19. Li posib ke ou ka ekspoze a virus la tou. Sa a kapab fe pe pou panse. Men, jan nou te aprann nan pwoje sa a, pi bon fason pou nou santi nou ansekirite se pou nou aprann plis, pou pwoteje tet nou, epi pou nou prepare. Li pespektiv sa a anba a. Se yon pespektiv sosyal? Anviwonman? Kiltirel? Ekonomik? Ekri ide ou nan jounal ou. Itilize prev pou sipote reklamasyon ou.

“Si yon moun lakay ou malad, ou ta dwe mete yon mask oswa kouvri figi ou le nan kontak femen. Si yo gen lafyev oswa tous, trete sa a lakay ou epi kontakte yon traveye nan swen sante pou we si moun malad la ta dwe teste pou COVID-19. Si sa posib, kenbe yon distans san danje jiskaske dyagnostik yo konfime. Si yo gen pwoblem pou respire, cheche tretman medikal pi vit ke posib. Si sa posib, moun malad la ta dwe rete nan yon chanm diferan. Ou ta dwe deziyen separe manje istansil, plak, ak bol, ki bezwen yo dwe byen ak san danje sanite ak savon oswa klo dlo ant chak itilize.” - Cassie Morgan, Kuunika Sustainability Coordinator, Cooper/Smith, Lilongwe, Malawi

- ✓ Sekirite emosyonel: Si yon moun lakay ou oswa yon moun ou konnen vin malad ak COVID-19, se pa fot yo pou yo genyen maladi a. Yo gen anpil pe pou sante yo ak enkyete pou gaye maladi a bay lot moun. Fe kalite ak ke sansib.
4. Revize lide ou sou sa ou pral fe si yon moun vin malad. Fe yon konvesasyon avek fanmi ou epi vini avek yon plan ansamm. Ekri ide ou nan jounal ou. Twa kesyon pou adresé nan plan ou a:
    - a. Kijan nou ka ede ak sipote yon moun ki vin malad menm si nou oblige kenbe distans nan men yo?
    - b. Si moun malad la se youn nan moun ki chef kay nou ki dwe travay pou touche lajan oswa pa fe devwa lakay yo tankou kwit manje oswa netwayaj, Eske nou ka fe yon plan pou kenbe kay nou an kontinye pandan yo ap kapab fe devwa nomal yo?
    - c. Ki sa ki konsiderasyon ekonomik la pou ou ak kay ou si yon moun vin malad?
-

Adityonel Resous:

Washington Post Coronavirus Simulator: Yon simulation nan transmisyon virus ak gaye kominate (disponib nan plizye lang).

<https://www.washingtonpost.com/graphics/2020/world/corona-simulator/>

Syans nan kay Corona minis Simulation: yon Simulation ki montre ekonomik la difisil, anviwonman, ak chwa sosyal ki ap fe fas nasyon atrave mond lan ak facilite refleksyon sou komes-konpwomi nan nenpot ki politik.

<https://corona.scienceathome.org/>

Travay 6: Ki jan yo ka rete enfome sou pwobleman ede?

Dekouvri: Ki kote moun lakay ou ap resevwa enfomasyon sou COVID-19? (15-30 minit)

1. Entevyou chak moun nan fwaye nou pou kolekte enfomasyon sa yo nan jounal nou:
  - a. Ki sa ki tout sous yo kote ou jwenn enfomasyon sou COVID-19? (egzanp: moun lakay ou, WhatsApp, TikTok, pamphlets, television, radio, YouTube, Twitter, Snapchat)
  - b. Ki nan sous sa yo ou pi konfye pou novo enfomasyon sou COVID-19? Chwazi twa nan tet. Poukisa ou fe konfyans nan moun sa yo?
  - c. Eske ou pataje enfomasyon sou COVID-19 nan sous sa yo ak lot moun? Poukisa oswa Poukisa pa?
  - d. Ki le ou resevwa novo enfomasyon sou COVID-19:
    - i. Eske ou envestige kote enfomasyon sa yo te soti anvan pataje li avek lot moun? Poukisa oswa Poukisa?
    - ii. Eske ou envestige pou we si lot sous yo tou kouvri li anvan ou pataje li? Poukisa oswa Poukisa pa?
  - e. Ki jan konsene ou sou ap resevwa enfomasyon korek sou COVID-19? Poukisa?

“Lidechip dwe vini pa jis nan gouvenman ak syantis men tou de moun ki fe konfyans sous enfomasyon nan yon kominote espesifik.” – Dr. Lisa Cooper, John Hopkins University, USA & Ghana

2. Gade tout sous enfomasyon moun yo itilize nan kay ou ki pi pifo e pi piti ke yo itilize.
  3. Idantifye twa sous enfomasyon ki itilize pa moun lakay ou.
  4. Kolekte youn oswa de posts/atik/moso enfomasyon sou COVID-19 nan chak nan twa sous sa yo. Si ou pa kapab kolekte yo pesonelman, mande lot moun nan kay ou a pou founi ou nan sous yo.
-

Konprann: Kijan mwen ka idantifye enfomasyon de konfyans sou COVID-19? (30-60 minit)

1. Konsidere pespektiv sosyal la nan pwoblem nan COVID-19 jan ou li remak sa yo: "Fo nouvel gaye pi vit ak pi fasil pase viris sa a, 13 epi li tou jis tre danjere."

"Nou pa jis goumen yon epidemi; nou ap goumen yon infodemic.¹³" - Tedros Adhanom Ghebreyesus, Director-General, World Health Organization

"T2019-COVID epidemi a te akonpaye pa yon masiv infodemic ! ' Yon infodemic se yon enfomasyon sou-abondans. Gen kek nan enfomasyon sa a se egzat ak kek ki pa egzat. Sa fe li difisil pou moun jwenn sous konfyans. Li tou vin pi difisil pou jwenn konsey serye le moun bezwen li. Gen yon demann segonde pou enfomasyon ki ale ak konfyans sou COVID-19. WHO ekip te ap travay byen ansanm pou yo trase ak reponn mit ak rime¹⁴" - Rapo sityasyon #13, 2 fevriye 2020, Organizasyon Mondyal lasante

- a. Fo oswa ki pa gen konfyans nan enfomasyon ak rime sou COVID-19 ka jwenn tout kote. Ou ta ka tande sou geri majik, ki responsab pou kreye viris la, oswa novo lide sou kote viris la te soti.
- b. Tankou viris la, le moun pataje fo enfomasyon oswa rime li ka gaye tre vit. Fo enfomasyon ki soti nan sous ki fo ka danjere nan tet ou ak lot moun nan plizye fason.
- c. Fo enfomasyon oswa rime ka chanje kijan yon moun panse, aji, oswa pwoteje tet li. Fo enfomasyon sa a ta ka lakoz moun yo pa pwoteje tet yo, eseye enprovenan remed, oswa pa aji ak responsabilite alantou lot moun, fe moun malad.
- d. Gen kek moun ki pataje fo enfomasyon oswa rime sou objektif. Dwe konnen.
- e. Lot moun ap pataje fo enfomasyon oswa rime san yo pa konnen yo fo. Yo pa ka konnen tou enfomasyon sa a fo ta ka lakoz mal pou tet yo oswa lot moun.
- f. Tankou viris la, sispann gaye fo enfomasyon sa a se objektif final pou pwoteje moun. Nou tout kapab fe pati solisyon pou nou sispann pataje fo enfomasyon.
- g. Yo konnen ke kek nouvel, enfomasyon, oswa sous yo ki pa gen konfyans se premye etap la. Men, idantifye sous ki pa gen konfyans kapab difisil. Se konsa, aprann ki jan yo idantifye yo pran kek pratik.
- h. Yon bon pratik jeneral se si ou pa seten sou kek enfomasyon, pa pataje li jiskaske ou ka aprann plis. Byen vit pataje fo enfomasyon anvan ou tcheke li se yon rezon ki fe li ka gaye telman vit.
- i. Gade nan tout posts/atik/moso enfomasyon ou ranmase yo. Koulye a, ou pral detemine ki jan konfyans ou panse enfomasyon an se epi deside si ou panse ke li se bon enfomasyon yo pataje oswa ou pa. Ekri ide ou nan jounal ou. Sevi ak kesyon sa yo pou envestige chak moun:

Investigation #1 Ralanti, sispann, epi panse.

- a. Nan ki fason atik la, enfomasyon, oswa bagay moun nan te di ou fe santi ou? Eske li ba ou yon reyakson fo emosyonel (tankou kole oswa outrage)? Si se konsa, sispann epi panse anvan ou pataje li.

- b. Eske enfomasyon oswa bagay yo te di two pafe oubyen two bon pou vre? Eske ou santi yon ankouraje toudenkou pou pataje yon bagay? Si se konsa, sispann epi panse anvan ou pataje li.

Investigation #2 Envestige sous la.

- a. Ki moun ki te fe oswa te di enfomasyon sa a? (egzanp: jounalis pwofesyonel, jounalis sitwayen, moun mwayeren, ekspe kalifye) Eske ou oswa moun lakay ou panse yo se yon bon sous enfomasyon sou COVID-19? Si ou pa, sispann ak panse anvan ou pataje li.
- b. Tcheke dat tout pati enfomasyon yo oswa bagay yo te di. Pafwa moun pataje enfomasyon fin vye gramoun epi prezante li kom novo. Epitou, pandan nou ap aprann plis sou COVID-19, enfomasyon nou gen dwa chanje sou tan. Eske ou ka jwenn nenpot dat? Si ou pa, sispann ak panse anvan ou pataje li.

Investigation #3 Trase reklamasyon yo ak remak nan sous orijinal yo.

- a. Eske enfomasyon an oswa moun ki bay sous la oswa lyen nan done yo, prev, oswa quotes yo enkli? Si ou pa, sispann ak panse anvan ou pataje li.
- b. Mande ed nan men lot moun bo kote ou pou ou fe rechech sou reklamasyon yo nan enfomasyon yo. Si ou pa kapab fe nenpot anket ki pi lwen, sispann ak panse anvan ou pataje li.
- c. Si ou fe tras done yo oswa quotes, detemine si done yo ak quotes yo te pran soti nan konteks orijinal yo oswa ou pa. Sa a se yon fason komen ak pi fasil pou moun yo chanje istwa a reyel. Si se konsa, sispann epi panse anvan ou pataje li.

Investigation #4 Find better coverage.

- a. Eske lot sous tou kouvrir nouvel sa a sou COVID-19 ki pa te sou lis ou a? Lis twa sous sa yo. Si ou pa, sispann ak panse anvan ou pataje li.
  - b. Eske lot sous yo bay enfomasyon menm jan ak sous ou a? Si ou pa, sispann ak panse anvan ou pataje li.
  - c. Eske ou ka pale avek yon moun lakay ou sou enfomasyon anvan ou pataje li? Ki sa yo panse sou li? Si ou pa, sispann ak panse anvan ou pataje li.
1. Nan tout atik yo oswa enfomasyon ou envestige, ki sa ou santi ou fe plis konfyans? Poukisa ou panse moun fe yo plis konfyans? Ekri ide ou nan jounal ou.
  2. Nan tout atik yo oswa enfomasyon ou envestige, ki ou santi yo fe mwens konfyans? Poukisa ou panse moun fe yo mwens konfyans? Ekri ide ou nan jounal ou.
-

Aji: Ki plan mwen pou rete enfome pandan yon infodemic? (15-30 minit)

- Panse sou pespektiv sosyal ak ekonomik nan pwoblem le nou li remak anba a:

“Moun ki pi nan risk pandan yon pandemik enfl ienza se moun ki pa kapab pwoteje tet yo ak lot moun ki gen enfeksyon an. Yo souvan manke akse entenet ak sevis telefon, mete yo nan pi gwo risk nan izolasyon sosyal ki fe yo rete inyoran sou sa yo bezwen fe pou pwoteje tet yo. Akoz eksperyans istorik ak aktyel nan diskriminasyon ak stigma, yo ka defye enstitisyon yo anpil ke yo bezwen pou pwoteje yo pandan pandemik sa a.” – Dr. Lisa Cooper, John Hopkins University, USA & Ghana

Ke yo te okouran de COVID-19 infodemic a se etap youn. Menm si yon zanmi oswa yon manm fanmi pataje yon bagay avek ou, pa asime li toujou vre. Menmsi zanmi ou mwayen byen.

Eske ou gen yon plan pou sispann gaye fo enfomasyon se yon bagay nou tout ka fe. Devlope yon plan pou sa ou pral fe ak nouvo enfomasyon jan ou jwenn li se etap de. Yon plan ap ede ou fe li pi fasil pou ou konnen kisa pou ou fe le li rive.

- Fe yon lis etap-pa-etap sa ou pral fe. Men kek sijesyon:

- Fe yon lis kesyon ou toujou gen sou COVID-19 infodemic la. Idantifye kiyes ou kapab pale lakay ou oswa nan kominate ou pou jwenn plis enfomasyon.
  - Ki kesyon ou ap mande tet ou (oswa moun kap pataje enfomasyon an avek ou) pou konnen enfomasyon an vre?
  - Ki sa ou ka fe ak moun ki nan lakay ou fe yon fason differan pou diminye gaye potansyelman fo enfomasyon sou COVID-109?
  - Ki sa ou ta ka fe yon fason differan pou ogmante plis konfyans nan enfomasyon sou COVID-19 nan kominate ou?
-

Adityonel Resous:

WHO maladi Coronavirus (COVID-19) consej pou publik la: Mit busters

<https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/advice-for-public/myth-busters>

Smithsonian magazin atik: kijan pou evite pwopagand sou COVID-19

<https://www.smithsonianmag.com/science-nature/how-avoid-misinformation-about-covid-19-180974615/>

WHO Coronavirus (COVID-19) Nouvel

<https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/media-resources/news>

UNODC's materyel yo eksplike cybersecurity pou timoun yo

<https://www.unodc.org/e4j/en/primary/e4j-tools-and-materials/the-online-zoo.html>

Travay 7: Ki aksyon mwen ka pran kounye a?

Dekouvri: Kisa mwen dwe mete nan plan aksyon mwen an? (30 minit)

- Panse sou travay yo sou distans fizik, lave men, kouvri nen ou ak bouch ou, sekirite fizik pou ki jan li pafwa plis an sekirite pou itilize ak etidye yon model pase bagay la reyel, ak pwent sekirite Emosyonel la pou asire ou ke ou pa jije moun ki ka gen COVID-19. Travay sa yo te ede ou aprann ki jan yo ralanti COVID-19 gaye ak ki jan pou jwenn byennet emosyonel ou a pandan pandemik sa a. Ou te aprann tou sou sosyal, ekonomik, anviwonman, ak etik pespektiv ki asosye ak COVID-19 ki soti nan syantis tankou Maryam ak Anne.

↑ Aprantisaj ide: Sevi ak jounal ou pou ede ou reflechi sou eksperyans ou yo.

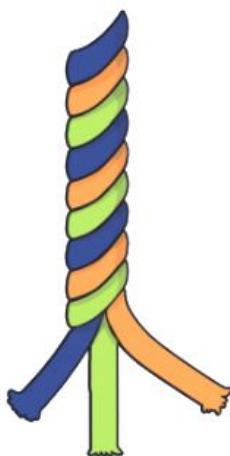
- Ekri tit la nan modil COVID-19 la! Kijan mwen ka pwoteje tet mwen ak lot moun? nan jounal ou, ak le sa a, alantou li, ekri kom anpil bagay ou ka sonje sou eksperyans ou. Ki aksyon ou te eseye? pran tan ou. Pafwa li ka pran yon ti tan pou komanse.
  - Gade lis ou. Panse sou tout estrateji yo ki ka te ede ou, fanmi ou, ak kominote ou jere COVID-19. Sek sa yo ou panse ki te travay pi byen.
  - Koulye a, ajoute yon lis tout fanmi an ak enterakson kominote ak konsiderasyon (sa a pral bezwen yo dwe rale soti nan seksyon anvan yo). Panse sou kesyon sa yo:
    - Konbyen moun ki ap viv lakay ou?
    - Konbyen jenerasyon diferan?
    - Eske gen moun malad?
    - Konben moun ou kominike direkteman achak jou?
      - Jis tankou tout defi nan lavi, pa gen okenn yon sel vre solisyon. Li pral pran yon kantite aksyon ki ap travay ansanm pou rezoud pwoblem sa a. Gade nan fey sevo ou anko epi mande tet ou, "ki de oswa twa aksyon mwen panse ki pral pi efikas pou mwen, fanmi mwen, ak/oswa kominote mwen an kounye a?"
      - Ou panse ke aksyon sa yo adrese sosyal, ekonomik, etik, ak anviwonman pespektiv? Si se konsa, ki jan?
  - Chwazi de oswa twa aksyon yo epi mande tet ou, "ki prev mwen genyen ki pral sipote aksyon sa yo?"
  - De oswa twa aksyon ou santi ki ka travay pi byen pou ou, fanmi ou, ak kominote ap vin plan aksyon ou. Yon plan aksyon ki gen aksyon miltip ki ap travay ansanm rele yon plan aksyon entegre, se konsa teknikman, ou te jis devlope premye plan aksyon entegre ou!
- ✓ Emosyonel sekirite: Plan aksyon entegre ou ka gen ladan aksyon fizik tankou lave men ak konsey sekirite fizik distans ak Emosyonel pou pale ak yon adilt si ou pe ak kenbe yon jounal pou ekri panse ou ak santiman ou.

Konprann: Eske mwen ta dwe selman fe yon sel bagay? (15 minit)

1. Syantis soti nan atrave mond lan fe rechech sou kek nan pwoblem ki pi difisil jodi a, ki soti nan marengwen ki fe maladi gen akse a ase manje ak menm COVID-19, tout rekonet enpotans ki genyen nan devlope yon plan aksyon entegre.
2. Konbine aksyon miltip ede nan adresse tout differan pespektiv yo nan pwoblem nan (sosyal, ekonomik, anviwonman, etik). Sa a se youn nan rezon ki fe plan an aksyon entegre ou jis kreye se tankou plan yo rekomande nan Organizasyon an sante mondial, pou timoun, ak sant pou kontwol maladi ak prevansyon. yo (utilize resous ki anba a pou chak aksyon) Chak moun rekomande ou konbine aksyon.

“Ki sa ki se pi enteresan pou mwen sou pandemics, ak ijans sante piblik an jeneral, se ke yo tre konpleks anpil espesyalite differan, moun, kominote, anviwonman, ak syans tout dwe byen vit organize ak travay ansanm pou jwenn yon (entegre) solisyon. COVID-19 se yon egzanp pafe paske li mande pou yon solisyon entegre.” - Anne McDonough, MD, MPH, Public Health Emergency Officer, Smithsonian Occupational Health Services, USA

“Nou te we ke nan ka a nan COVID19, peyi bezwen pou avanse pou pi vit yo deplwaye yon multisectoral (entegre) reposn pou kapab fe fas a sitiyasyon an. Ki jan yon pov ka aplike distans fizik si lavi li depann sou ale deyo epi travay? Kijan nou ka enpoze mete nan prizon jeneral si gen vyolans konjigal oswa abi timoun? Kijan pou nou adrese pwoblem moun ki sanzabri yo pandan yon epidemi? Nou ka travay sou plis kabann nan lopital oswa yon nouvo vaksen men nan mitan tan an, moun bezwen pou yo ansekirite epi gen akse nan manje, dlo, edikasyon.” Dr. Maryam Bigdeli World Health Organization Representative, Morocco

Figi 7.1 Yon plan aksyon entegre ka panse kom yon Kod twa-bloke.

3. Koulye a, ke ou gen plan aktyon entegre ou, pwochen etap la se asire ou ke ou jwenn mesaj ki soti nan fanmi ou ak kominote.

Aji: Kijan mwen pral kite fanmi mwen, zanmi mwen ak kominote mwen nan konnen plan mwen an? (45 – 60 minit)

1. Koulye a, ou gen plan aksyon entegre ou, pwochen etap la se prezante li nan fanmi ou, zanmi, ak kominote.

Sekirite fizik: Si ou pa kapab san danje pwoteje tet ou pandan ou ap kominike Plan aksyon entegre nan zanmi ou ak kominote ou, limite tet ou bay moun ki lakay ou.
2. Panse sou ki moun ki odyans ou ye ak ki jan yo renmen konsome enfomasyon. Panse sou sa ki pral fe pi gwo enpak la pou fre ou, se, manman, tonton, grann, oswa vwazan. Ou ta dwe fe yon afich? Yon siy tou pre yon plonje? Ou ta dwe ekri yon atik jounal oswa yon chan? Fason ou kominike plan ou a tre enpotan, se konsa yo dwe kreyatif!

Plan sa a gen ladan:

- a. Afich oswa pwoje atizay
- b. Chante oswa yon jwe sel-aksyon
- c. Podcast
- d. Let pou dirijan kominote yo
- e. Sevis piblik anons (odyo oswa videyo)
- f. Kanpay medya sosyal
- g. Lis telefon/WhatsApp
- h. Kanpay imel
- i. Bwochi

Vini ak pwop lide ou!

3. Apre ou fin devlope plan kominikasyon ou lan, ou ap bezwen pataje li epi prezante li bay fanmi ak manm kominote lokal yo. Li se tan yo pran aksyon!

Kounye ou te ranpli tout pati nan modil sa a, men COVID-19 se toujou yon gwo pwoblem pou anpil moun nan mond lan. Syantis yo aprann plis sou COVID-19 chak jou.

Nouvo konpreyansyon sa a ap kontinye chanje desizyon nou fe yo. Senpleman sonje, chak kominote diferan. Menm repons lan se pa toujou vre pou chak kote nan mond lan. Men, kesyon an rete menm jan an:

Kouman mwen ka pwoteje tet mwen ak lot moun ki genyen COVID-19?

Poze kesyon. Fe yon plan. Eksplore mond lan bo kote ou. Se pou nou louvri.

E sa ki pi enpotan, panse sou fason nou ka utilize syans pou fe mond lan yon pi bon kote.

Adityonel Resous:

WHO plan aksyon konple:

<https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/advice-for-public>

UNICEF plan aksyon konple:

<https://www.unicef.org/stories/novel-coronavirus-outbreak-what-parents-should-know#how-can-avoid-risk-infection>

CDC plan aksyon konple:

<https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/daily-life-coping/get-your-household-ready-for-COVID-19.html>

UNICEF: deskripsiyon resous yo

<https://www.unicef.org/parenting/coronavirus-covid-19-guide-parents>

Egzanp COVID-19 ajoute nan atrave mond lan

https://www.adsoftheworld.com/collection/covid19_ads

UNICEF plan aksyon: bref deskripsiyon resous yo

[https://www.unicef.org/media/65936/file/Preparedness%20for%20and%20response%20to%20coronavirus%202019%20\(COVID-19\).pdf](https://www.unicef.org/media/65936/file/Preparedness%20for%20and%20response%20to%20coronavirus%202019%20(COVID-19).pdf)

Kwa wouj: bref deskripsiyon resous yo

<https://www.redcross.org/about-us/news-and-events/news/2020/coronavirus-safety-and-readiness-tips-for-you.html>

References

1. Leary, M., P. Knight, and K. Johnson. 1987. "Social Anxiety and Dyadic Conversation: A Verbal Response Analysis." *Journal of Social and Clinical Psychology* 5, no.1:34–50.
2. Baird, J. R., P. J. Fensham, R. F. Gunstone, and R. T. White. 1991. "The Importance of Reflection in Improving Science Teaching and Learning." *Journal of Research in Science Teaching* 28, no. 2:163–182. doi.org/10.1002/tea.3660280207.
3. Hodgkin, M. 2020, April 16. "Tips for Parents and Caregivers During COVID-19 School Closures: Supporting Children's Wellbeing and Learning." [Video]. Save The Children and Inter-agency Network for Education in Emergencies. YouTube. https://www.youtube.com/watch?time_continue=15&v=_NLqXz59Cc4&feature=emb_logo.
4. Yang, P., and X. Wang. 2020. "COVID-19: A New Challenge for Human Beings." *Cellular & Molecular Immunology* 17:555–557.
5. Sauer, L. M. 2020, May 1. "What Is Coronavirus?" Johns Hopkins Medicine. <https://www.hopkinsmedicine.org/health/conditions-and-diseases/coronavirus>.
6. World Health Organization. 2020, April 17. "Q&A on Coronaviruses (COVID-19)." <https://www.who.int/news-room/q-a-detail/q-a-coronaviruses>.
7. World Health Organization. 2020, April 6. "Advice on the Use of Masks in Context of COVID-19." [https://www.who.int/publications-detail/advice-on-the-use-of-masks-in-the-community-during-home-care-and-in-healthcare-settings-in-the-context-of-the-novel-coronavirus-\(2019-ncov\)-outbreak](https://www.who.int/publications-detail/advice-on-the-use-of-masks-in-the-community-during-home-care-and-in-healthcare-settings-in-the-context-of-the-novel-coronavirus-(2019-ncov)-outbreak).
8. World Health Organization. 2020, April 29. "Coronavirus Disease (COVID-19) Advice for the Public." <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/advice-for-public>.
9. Australian Academy of Science. (n.d.). "Hand Sanitiser or Soap: Making an Informed Choice for COVID-19." <https://www.science.org.au/curious/people-medicine/hand-sanitiser-or-soap-making-informed-choice-covid-19>.
10. Jabr, F. 2020, March 13. "Why Soap Works." New York Times. <https://www.nytimes.com/2020/03/13/health/soap-coronavirus-handwashing-germs.html>.
11. Centers for Disease Control and Prevention (CDC). "When and How to Wash Your Hands and "Show Me the Science—How to Wash Your Hands" <https://www.cdc.gov/handwashing/when-how-handwashing.html>.
12. World Health Organization. 2017, May 9. "Contact Tracing." <https://www.who.int/news-room/q-a-detail/contact-tracing#>.
13. UN Department of Global Communications. (n.d.). "UN Tackles "Infodemic" of Misinformation and Cybercrime in COVID-19 Crisis." <https://www.un.org/en/un-coronavirus-communications-team/un-tackling-%E2%80%98infodemic%E2%80%99-misinformation-and-cybercrime-covid-19>.

14. World Health Organization. 2020, February 2. "Novel Coronavirus(2019-nCoV): Situation Report 13".
[https://www.who.int/docs/default-source/coronavirus/situation-reports/20200202-sitrep-13-ncov-v3.pdf.](https://www.who.int/docs/default-source/coronavirus/situation-reports/20200202-sitrep-13-ncov-v3.pdf)

Mesi pou sipo ou

Pwoje sa a te sipote an pati pa Gordon ak Betty Moore fondasyon an nan sibvansyon GM # 9029 nan sant edikasyon syans nan Smithsonian.

Smithsonian

SCIENCE
for Global Goals

COVID-19!

Kijan mwen ka pwoteje tet mwen ak lot moun?

Smithsonian syans edikasyon sant: modil ekip devlopman

Direkte

Dr. Carol O'Donnell

Direkte divizyon

Dr. Brian Mandell

Lead Module Developers

Katherine Blanchard
Brian Mandell
Andre Radloff
Logan Schmidt

Managing Editor

Patti Marohn

Science Curriculum Developers

Dr. Sarah Glassman
Andre Radloff
Melissa Rogers
Logan Schmidt
Beth Short
Dr. Katya Vines

Digital Media

Ashley Deese
Reuben Brenner-Adams
Sofia Elian
Ryan Seymour

Curriculum Product Specialist

Hannah Osborn

Smithsonian syans edikasyon sant: modil ekip sipo

Executive Office

Kate Echevarria
Bernadette Hackley
Angela Pritchett

Finance & Administration

Lisa Rogers, Division Director
Anne-Marie Kom

Advancement & Partnerships

Cole Johnson, Division Director
Inola Walston

Professional Services

Dr. Amy D'Amico, Division Director
Katherine Blanchard

Professional Services (cont.)

Kat Fancher
Katie Gainsback
Dr. Hyunju Lee

Tami McDonald
Nejra Malanovic
Alexa Mogck
Eva Muszynski

Senior Project Advisors

Shweta Bansal, PhD
Associate Professor of Biology
Georgetown University

Lisa A. Cooper, MD, MPH
Physician, Public Health Researcher
Johns Hopkins University
Baltimore, USA & Ghana, Africa

Anne McDonough, MD
Physician, Smithsonian Institution
Washington DC and Panama

Cassie Morgan, MPH
Epidemiology and Biostatistics
Kuunika Sustainability Coordinator
Cooper/Smith

Dr. Marc Sprenger
Senior Advisor to deputy Director
General and Chief Scientist of the
World Health Organization
Geneva Area, Switzerland

Dr. Maryam Bigdeli
World Health Organization Representative
Morocco

Technical Reviewers

Viviane Bianco, MSU
Technical Officer
World Health Organization

Dr. Maryam Bigdeli
World Health Organization Representative
Morocco

Omary Mussa Chillo
Muhimbili University of Health and Allied Sciences
(MUHAS)
Dar es Salaam, Tanzania

Amarjargal Dagvadorj, MD, MSc, DrPH
Ottawa Hospital Research Institute
Ulaanbaatar, Mongolia

Amy D'Amico, PhD
Division Director Professional Services,
Smithsonian Science Education Center
Adjunct Professor, Biology Department,
Georgetown University
Washington D.C. USA

Dr. Shalini Desai
Medical Officer
World Health Organization

Melinda Frost, MA, MPH
Lead Risk Communication
World Health Organization

Jaime González-Montero, MD, PhD
University of Chile
Santiago, Región Metropolitana, Chile

Dr. Yangmu Huang
Associate researcher, School of Public Health
Department of Global Health, School of Public
Health, Peking University
Haidian District, China

Dr. Dipendra Khatiwada, MD
Department of Community Medicine,
College of Medical Sciences
Bharatpur, Chitwan, Nepal

Dr. Rosamund Lewis
Head, Public Health Sciences COVID-19,
Emergency Response
World Health Organization

Jaifred F. Lopez, MD, MPM
Assistant Professor and Special Assistant to the
Dean
Department of Nutrition, College of Public Health
University of the Philippines Manila

Dr. Atiya Mosam MBBCh, FCPHM, MPH, MMed
Senior Researcher: PRICELESS SA -
SAMRC/Centre for Health Economics and Decision
Science
Director: Common Purpose South Africa

Julio Muñoz

Preventive Medicine Specialist at Hospital de
Sagunto
Valencia, Spain

Dr. Nathaniel Orillaza
University of the Philippines
Manila, Philippines

Dr. Trisha Peel
Infectious Diseases and Antimicrobial Stewardship
Physician
NHMRC Career Development Fellow
Department of Infectious Diseases
The Alfred Hospital and Monash University
Melbourne, Victoria, Australia

Dr. Marc Sprenger
Senior Advisor to Deputy Director
General and Chief Scientist of the
World Health Organization
Geneva Area, Switzerland

Michelle Thulkanam MSc,
External Relations Officer

Oganizasyon Mondyal lasante

Dr. Raudah Mohd Yunus
Lecturer and Public Health Specialist
Department of Public Health Medicine
Universiti Teknologi MARA (UiTM)
Sungai Buloh Campus
Selangor, Malaysia

Ursula (Yu) Zhao, EMBA
Technical Officer
WHO Machine Translation Coordinator
World Health Organization

Translator
Jean Lesperance

Smithsonian

SCIENCE
for Global Goals

Parents, Caregivers, and Educators

Plan aksyon yo ka pataje avek nou le li sevi avek hashtag #SSfGG!

Twitter
@SmithsonianScie

Instagram
@SmithsonianScie

Facebook
@SmithsonianScienceEducationCenter

www.ScienceEducation.si.edu

Smithsonian syans pou objektif global (SSfGG) se yon kourikoulom lib ki disponib devlope pa sant edikasyon an Smithsonian syans an kolaborasyon ak patenarya a Akademi Ente. Li itilize objektif devlopman dirab Nasyonzini an (SDGs) kom yon fondasyon pou konsantre sou aksyon dirab ki se yon elev ki defini epi ki aplike.

Eseye pou pemet jenerasyon kap vini an nan mizisyen desizyon ki kapab fe chwa yo bon sou konpleks la sosyo-syantifik pwoblem ki ap fe fas a sisyete imen, SSfGG melanje ansanm pratik anvan nan Rechech ki baze sou syans edikasyon, edikasyon syans sosyal, edikasyon global sitwayente, aprantisaj Emosyonel sosyal, ak edikasyon pou devlopman dirab.

devlope pa

an kolaborasyon avek

Smithsonian
Science Education Center

iap SCIENCE
HEALTH
POLICY
the interacademy partnership